

Fuxreiter Fanny: A freak show és a klasszikus cirkusz megjelenítése Darren Shan *Rémségek cirkusza* és *A vámpír inasa* című regényeiben

Bevezetés

Elemzésemben azt vizsgálom, hogyan jelenik meg a freak show és a klasszikus cirkusz Darren Shan ifjúsági horrorregény-sorozatában. Ehhez először röviden áttekintem a cirkuszhoz képest kevésbé ismert és ma már nem létező freak show-k történetét, majd bemutatom a dolgozat tárgyaként vizsgált könyvsorozat első két kötetét, melyek a *Rémségek cirkusza* és *A vámpír inasa* címet viselik. Az írás során kitérek a gyerekek és a cirkusz kapcsolatára, és megvizsgálom, hogyan jeleníti meg a szerző a freak show és a klasszikus cirkusz motívumát a könyvekben, kitérve a cirkuszra mint életformára, illetve a cirkuszban jelenlévő elnyomási formákra.

A freak show története

A freak show szűken értelmezve egy körülbelül az 1830-as és 1940-es évek között népszerű popkulturális művészeti ág,[\[1\]](#) mely elsősorban az angolszász világban volt elterjedt, azonban hozzá hasonló szórakoztatási formák a világ más területein is léteztek.[\[2\]](#) A freak show a cirkusz, a színház és a showműsor különös egyvelege; élő múzeum, ahol a kiállítási tárgy maga az ember, pontosabban néhány ember normától eltérő teste. Nem véletlenül vált népszerűvé: a másság mindig is foglalkoztatta az emberiséget, a freak show lényege pedig ennek a másságnak a borzalommal vegyes csodálata. A szakállas nő, a kutyaarcú fiú, a világ legmagasabb embere, a négy lábú lány és a szíami ikrek csak pár példa azok közül a freakként bemutatott emberek közül, akik azért kerültek a szórakoztatóipar ezen ágába, mert az átlagostól eltért a kinézetük.[\[3\]](#) Fontos kiemelni, hogy sokan közülük a kolonizált országokból származtak, ami szintén erősítette a kiszolgáltatottságukat.

Lénárt-Muszka Zsuzsanna szerint a freak show többfunkciós. Egyrészt azzal, hogy a megszokottól eltérő kinézetű embereket mutogat látványosságként, megerősíti a nézőt abban, hogy saját teste a norma, ezzel csillapítva esetleges szorongásait. Másrészt mivel üzleti vállalkozásként működik, profitot termel, de természetesen az „előadók” helyett sokkal inkább a freak show tulajdonosának. Harmadrészt erősíti az Egyesült Államok gyarmatosító attitűdjét, és a fehér nézőközönség azon meggyőződését, hogy joga van szabadon kielégíteni a kíváncsiságát az „egzotikus” tájakról hozott testek iránt.[\[4\]](#)

Felmerül a kérdés, hogy milyen szinten a saját döntése valakinek, hogy egy freak show-ban szerepeljen. A freak show-k történetével foglalkozva nem egy szomorú, megrázó életúttal találkozhat az ember. A freakként mutogatott emberek gyakran szegénységbe születtek, és mikor egy freak show igazgatója felfedezte őket, a szüleik a felajánlott pénzért cserébe beleegyeztek, hogy magukkal vigyék őket. Többségük felnőve sem választott más munkát, hiszen betegségeik vagy alkalmatlanná tették őket a legtöbb munkára, vagy az őket körülvevő társadalom nem támogatta ezt. Így tehát a freak show volt az egyetlen bevételi lehetőségük. A betegségeket, amelyekkel a freak show-k szereplői éltek, ma már egytől egyig elnevezte az orvostudomány, és a freak show klasszikus értelmében véve megszűnt létezni. Nem tűnt el azonban vele együtt a kíváncsiság, amely a freakként bemutatott embereket övezte. Ezt bizonyítja a tudományos művek sokasága, amelyek a témában születtek, valamint az olyan könyvek népszerűsége, mint a Darren Shan által írt *Vámpír könyvek*-sorozat.

A cirkusz motívuma a gyermekirodalomban

A *Rémségek cirkusza* Darren Shan író szerző *Vámpír könyvek* című, tizenkét kötetes könyvsorozatának része. Az egyes szám első személyben íródott könyv főhőse Darren Shan, aki egy átlagos kiskamasz életét éli. Iskolába jár, focizik a barátaival, szereti a képregényeket, és rajong a pókokért. A városba, ahol szüleivel és húgával lakik, egy nem akármilyen vándorcirkusz érkezik. A Cirque du Freak névre hallgató illegális cirkusz szórólapon hirdeti magát: fellépői között szerepel a kígyótestű fiú, egy farkasember, Vasfogú Gertha, Bordás Alexander, a szakállas asszony, Kétgyomrú Rhamus, illetve Larten Crepsley és idomított pókja. Utóbbi az, aki leginkább felkelti Darren érdeklődését, és legjobb barátjával, Steve-vel el is mennek a cirkuszba. Titokban, mert tanáraik és szüleik egyaránt embertelennek minősítik a szórakozásnak ezt a módját, és megtiltják nekik a cirkuszlátogatást.

A cirkuszi előadás minden várakozásukat felülmúlja: bűvésztrükkök helyett valódi szörnyszülötteket látnak. Bordás Alexandernek bármerre hajlanak a csontjai; Kétgyomrú Rhamusnak valóban két gyomra van, és bármit meg tud enni a fémtől az üvegig; Truska a színpadon kinöveszti a szakállát, Kezes Hans a kezein fut; Mr. Crepsley fuvolával táncoltatja mérges tarantelláját, Madame Octát. Sőt, a farkasember leharapja egy nő kezét, amelyet azonban vissza is varrnak. Ahogy Mr. Tall, a cirkuszigazgató mondja: „Megmondtam, hogy a mutatvány veszélyes is lehet. Ez nem valami kellemes és biztonságos cirkusz, ahol nem történhet semmi baj.”^[5] Az előadás során Steve felismeri Mr. Crepsley-t egy régi könyvből, amelyet a vámpírokról olvasott, és rájön, hogy ő maga is az éjszaka teremtménye, és az igazi neve Vur Horston. Steve ezután elhatározza, hogy ő is vámpírrá akar válni, Mr. Crepsley azonban visszautasítja, mondván, hogy gonosz a vére. Darren, aki rajong a pókokért, az előadás után elhatározza, hogy ellopja a vámpírtól Madame Octát. Meg is teszi, elkezd idomítani, és nem is történik semmi baj, amíg meg nem mutatja Steve-nek, akit megcsíp a pók. Steve nem hal meg azonnal, de meg kell kapnia az ellenmérget. Darren elhatározza, hogy megmenti barátja életét, ehhez azonban Mr. Crepsley-től kell segítséget kérnie. A vámpír alkut ajánl: Darrennek vámpírrá kell válnia, az inasának állnia, és otthagynia az eddigi életét. Darren elfogadja a feltételeket, így Steve meggyógyul, ő pedig Mr. Crepsley-vel tart.

A könyvsorozat második része *A vámpír inasa* címet viseli. Darren, akit családjá halottnak hisz, félvámpírrá válva Mr. Crepsley inasaként járja a világot. Hiányzik neki a családja és a barátai, és bár élvezzi újonnan szerzett gyorsaságát és erejét, arra vágyik, bárcsak újra normális életet élhetne. A legnehezebben azt a gondolatot tudja elfogadni, hogy vért kell innia ahhoz, hogy életben maradjon. Mr. Crepsley látja, hogy a fiú milyen magányos, így inasa kedvéért felajánlja, hogy csatlakozzanak az első kötetben megismert Rémségek cirkuszához. Darrennek tetszik az ötlet, lenyűgözi a cirkuszos élet lehetősége. A társulat hamar befogadja, és még barátokra is szert tesz Evra, a kígyótestű fiú és Sam személyében. Utóbbi annak a városnak a lakója, ahol a cirkusz éppen állomásozik. Samnek minden vágya, hogy ő is a cirkusszal tarthasson.

A *Rémségek cirkusza* 2000-ben jelent meg, majd további tizenegy kötettel folytatódott Darren története az ezt követő években. Műfaját tekintve ifjúsági horrorregény, a könyvesboltokban pedig a „fiús könyvek” polcára teszik. Még kicsivel a vámpíros könyvek divathulláma előtt jelent meg. Nagy sikerre tett szert, harminc nyelven jelent meg fordításban. 2009-ben elkészült a filmváltozata is, mely az első három rész cselekményét öleli fel, és a *Rémségek cirkusza* címet viseli.

A cirkusz és a gyerekek kapcsolata

A klasszikus cirkusz elsődleges célközönsége – manapság legalábbis mindenképp – a gyerek. H. Orlóci Edit szerint a cirkusz szórakoztató és szocializációs funkcióval is bír a gyerekek számára. A cirkusz művészet; egy olyan, kendőzetlenül giccses művészeti forma, amelyet a gyerekek már nagyon korán élvezni tudnak. Talán kell is ez a giccs ahhoz, hogy később a magasabb művészeti formákat valamihez hasonlítani tudják. A cirkusz szocializál is: olyan dolgokkal találkozhatnak itt, amelyekkel máshol nem – a halállal és a szexualitással. (Még a népmese, népdal tölt be hasonló funkciót.) Az idomított, ketrecbe zárt állatok látványa empátiára tanít, hiszen már az egészen kicsi gyerekek is elkezdenek velük együtt érezni. A cirkusz fontos, hiszen viszonyítási alapot ad: kell, hogy a gyerek lássa a tiltott zónát; a hétköznapi szabályok megszegését; hogy mi az, amit nem szabad.^[6]

A Rémségek cirkusza a könyvben a felnőttek által tiltott dolog. Darren édesanyja és egyik tanára is elborzad, amikor tudomást szereznek róla, hogy ilyen cirkusz még létezhet. Mr. Dalton azt mondja, a szórakozásnak ezen módja a bűn fertője, és aki nézőként részt vesz benne, ugyanolyan romlottá válik, mint azok, akik működtetik. A gyerekek ettől persze csak még jobban fellelkesülnek, hiszen ahogy Tommy, Darren barátja mondja: „– Ha a tanár úr nem szereti, akkor csakis szuper lehet. Amit a felnőttek nem bírnak, az általában fantasztikusan jó szokott lenni.” (25. o.) A Rémségek cirkusza tiltott gyümölcs, és ahogy a horrorfilmek, amelyeket Darren és barátai titokban néznek, a tiltástól csak még vonzóbbá válik számukra.

A freak show és a cirkusz

A könyvben a freak show és a klasszikus cirkusz közti határok elmosódnak – bár a valóságban sem mindig könnyen elválaszthatók. A freak show-kban maga a freakként bemutatott emberek létezése volt a szenzáció – a cirkuszban hétköznapi kinéző fellépők hajtanak végre lenyűgöző mutatványokat. A freak show során az volt a megszokott, hogy a freakként bemutatott emberek bemutatták, mitől „különlegesek”, a nézők pedig ámuldoztak. Néhányan zenéltek, táncoltak is, de nem ez volt a jellemző.

A H. Orlóci Edit által említett képlet, miszerint „Akrobata + Állatidomár + Bohóc = Cirkusz”, bizonyos szempontból igaz a Rémségek cirkuszára.^[7] Állatidomárra több példát is találunk: a kígyótestű fiú és a kígyója, valamint Mr. Crepsley és idomított pókja; Bordás Alexander számának a célja az emberek lenyűgözése mellett a nevetetés; Sive és Seersa, az Ikercsavar pedig többé-kevésbé akrobatikus mutatványnak mondható.

Nehéz megállapítani, hogy akkor most pontosan hova sorolható a könyvben leírt előadás: freak show vagy cirkusz? Freak show, hiszen a társulat tagjainak a létezése önmagában elképesztő – de cirkusz is, mert előadás történik, mindenkinek megvan a maga száma, és megvannak a kötelező „elemek” (állatidomár bohóc, akrobata) is.

A klasszikus cirkusz ábrázolása

A *Rémségek cirkusza* az emberi testről és határainak feszegetéséről szól. Olyan mutatványok vannak a középpontban, amelyeket a „közönséges ember”, azaz a néző, nem tudna megcsinálni. A fellépők minden este ugyanazt a számot adják elő. A testükből élnek, de nem a hétköznapi ember számára megszokott módon válnak az (ön)kizsákmányolás áldozatává, hosszú és egyenletesen megterhelő munka helyett rövid ideig dolgoznak, de erre a rövid időre nem egyszer életveszélyes helyzetbe kerülnek.

Ez a cirkusz azonban nem áll itt meg, a fellépők testének használatánál, hanem egy ponton megtörténik a közönség bevonása is. A farkasember leharapja egy nő kezét, amelyet Mr. Tall és segítői varrnak vissza, és varázslatos módon úgy működik, mintha mi sem történt volna. Mint amikor az artista megcsúszik egy pillanatra, és a társa éppen hogy csak el tudja kapni, úgy itt sem tudja a néző megállapítani, hogy ami történik, az az előadás jól megtervezett része, vagy pedig valódi veszély. Mr. Tall azt állítja az előadás közben, hogy utóbbi:

– Én figyelmeztettem önöket. Megmondtam, hogy a mutatvány veszélyes is lehet. Ez nem valami kellemes és biztonságos cirkusz, ahol nem történhet semmi baj. Előfordulhatnak és olykor elő is fordulnak hibák, és voltak már, akik sokkal rosszabbul jártak, mint a kedves felesége. Ezért tiltottak be bennünket. Ezért kell régi színházépületekben fellépünk az éjszaka kellős közepén. Többnyire minden simán zajlik, és senkinek nem esik bántódása. De nem garantálhatjuk a testi épségüket. (65. o. sk.)

Ez a cirkusz, ellentétben a valódi cirkuszokkal, nem biztonságos a közönség számára sem. Ide azok jönnek, akik borzongani szeretnének, és nemcsak az artisták életéért szeretnének aggódni, hanem maguk is keresik a veszélyt. Ahogyan a klasszikus cirkuszban, az előadott mutatványok nem alkotnak összefüggő történetet, egymáshoz nem kapcsolódnak, mindegyik önállóan állja meg a helyét. A fellépők nem gyakran, de cserélődnek, és az előadásba bármikor, bárhova beilleszthető egy-egy újonnan érkező. Mr. Tall Truska, a szakállas nő, bemutatásakor említi meg, hogy ő például új tagja családjuknak; Mr. Crepsley pedig az első kötet végén, miután Darrent inasává tette, hagyja ott a társulatot.

A fellépők öltözete szintén a klasszikus cirkuszt idézi. Amikor először találkozunk a cirkusszal, Mr. Tall magas, vörös kalapot és kesztyűt visel, az előadás során a farkasember mellett segédkező nők csillogó ruhában vannak, a fellépők pedig a saját mutatványukhoz illő öltözékben. Ahogyan a klasszikus cirkusz esetében, a könyvben megjelenő cirkusz célja is a profitszerzés, hiszen az előadóknak ez a munkája és az egyetlen bevételi forrása. Ennek megfelelően a szünetekben árusok hordanak körbe ajándéktárgyakat: anyacsavarokat azok mintájára, amelyeket Kétgyomrú Rhamus nyelt le, csak fém helyett csokoládéból; gumi Bordás Alexander-babákat; tincseket a farkasember hajából (72. o.); szakállat, amely úgy néz ki, mint a szakállas nőé; műanyag pókokat, amelyek Madame Octa mintájára készültek; cukorból készült pókhálót (86. o.).

A klasszikus cirkusszal ellentétben azonban ez a cirkusz nem a csillogó kinézetével vonzza be a nézőket. A Rémségek cirkusza kénytelen titokban előadásokat tartani, hiszen a működése illegális. Elhagyott színházépületekben lépnek fel az éjszaka közepén, ahelyett, hogy felhúznák a mindenki számára ismerős sátrat. Ahelyett, hogy fényes nappal, kikiáltók és plakátok hirdetnék, utcasarkokon osztanak szórólapot olyanoknak, akiket megbízhatónak tartanak, és csak azok válhatnak jegyet az előadásukra, akik bemutatják ezeket.

A freak show megjelenítése

A Rémségek cirkuszában természetesen megjelennek a freak show-k elengedhetetlen elemei: a freakként bemutatott emberek, valamint az igazgató, aki bemutatja őket és különleges képességeiket a közönségnek. Mr. Tall így vezeti fel az előadást:

Ősrégi cirkusz a miénk. [...] Ötszáz éve járjuk a világot, nemzedékek sokaságát ismertette meg furcsa lényeinkkel. Csapatunk sokszor változtatott a felállásán, de sohasem a

célkitűzésén: ámulatot és rémületet kelteni önökben! Műsorszámaink egyszerre ijesztőek és különösek, s az egész világon párját ríkítóak. (61. o.)

A könyvbeli cirkusz előadóinak többsége a való életben is létezett freak show-k szereplőiről van mintázva, kisebb-nagyobb változtatásokkal. Annie Jones („The Bearded Lady”), Isaac Sprague („Living Human Skeleton”), Jack Earle („The World’s Tallest Man”) az ihletői Truskának, a szakállas asszonynak, a csontsovány Bordás Alexandernek és a nagyon magas cirkuszigazgatónak, Mr. Tallnak. Vasfogú Gertha vagy Kétgyomrú Rhamus mutatványának szintén megvannak az elődeik. A vasfogat súlyemelésre és egyéb erőmutatványokhoz használták; Rhamus pedig a békanyelőkre emlékeztethet bennünket.

A Rémségek cirkuszának kimondott célja, hogy ijesztő és furcsa legyen – így a cirkusz fellépői is egytől egyig azok. Ahogy Darrent követjük kalandos útján, vele együtt ismerjük meg a társulat tagjait. Az első kötetben még csak a cirkusz fellépőiként jelennek meg, a második kötet viszont betekintést nyújt az olvasónak a színpalak mögé. Darren *A vámpír inasában* a cirkuszt már nem kívülről szemléli, mint néző, hanem a túloldalra kerülve részese lesz az előadásnak. Így a fellépőket is más szemszögből láthatjuk – a hétköznapjaikról olvasva egy sokkal emberibb oldalukat ismerhetjük meg.

A cirkusz mint életforma

Amint H. Orlóci Edit írja a cirkuszi élettel kapcsolatos tanulmányában, az élet a cirkuszban a preindusztriális társadalomra hasonlít. A munkamegosztás aszerint történik, hogy kit mire tartanak alkalmasnak neme, életkora, illetve testfelépítése alapján. A cirkusz tagjainak lakó- és munkahelye egy és ugyanaz; s a pihenő- és munkaidő közti határok elmosódnak.^[8] A kívülálló számára úgy tűnhet, hogy a cirkusz tagjai csak esténként, egy rövid ideig dolgoznak, ennek azonban az ellenkezője is igaz: a cirkusz fenntartásáért folyamatosan dolgozni kell, maga az előadás csak kis része ennek.

A második kötetben, *A vámpír inasában* Darren Mr. Crepsley inasaként a cirkusszal él. A társulat tagjai szoros közösséget alkotnak, mindennapjaikat közösen szervezik. A cirkusz úgy működik, mint egy nagy család. A hierarchia tetején a cirkuszigazgató, Mr. Tall áll, aki kézben tartja a pénzügyeiket, és, amennyire kiderül az olvasó számára, szervezi az előadásokat. Nincs azonban kegyetlenség, nincs megfélemlítés, a pénz miatt nem kell aggódni. A Rémségek cirkusza amolyan választott családként működik, ahol közösségre, megbecsülésre és biztonságra lelhetnek mindazok, akik a társadalom peremére szorulnának – a társulat tagjai kívülállóságukban találkoznak.

Mr. Crepsley elmondja Darrennek, mire számíton, ha a cirkusszal fognak tartani:

– Ki kell majd vened a részed a munkából – világosított fel Mr. Crepsley. – Mr. Tall megköveteli, hogy mindenki csináljon valamit. Segíteni fogsz a székek felállításában, a világításban, az emléktárgyak árusításában, az előadás utáni takarításban vagy a főzésben. Mindig lesz tennivalód, de nem fognak agyondolgoztatni. Böven marad időnk a saját tanulmányainkra is.^[9]

Darren hamar beleszokik a cirkuszi életbe. Eleinte Evrának, a kígyótestű fiúnak segít a feladataiban, majd miután kitapasztalták, hogy mik az erősségei, egyre több mindent bíznak rá. Ahogyan a társulat tagjai látják, hogy dolgoz, és lehet rá számítani, egyre inkább megbíznak benne, és befogadják maguk közé.

Elnyomás a cirkuszban

A Rémségek cirkusza gyerekkönyv, és bár bizonyos szempontból nagyon is valóságos, például abban, hogy az ember hibáinak következménye van, az elnyomás, amely a cirkuszra jellemző,[\[10\]](#) nem jelenik meg benne. A fellépők önként dolgoznak a cirkusznál, rendszeren megfizetik őket, és addig maradnak, amíg kedvük tartja. A Rémségek cirkusza olyan, mint egy család – de mint egy jól működő, egészséges család. Akinek hatalma van a közösségben, nem él vele vissza.

Mr. Tall csak elsőre tűnik félelmetesnek, valójában atyai szeretettel viszonyul a beosztottjaihoz. A cirkuszigazgató itt nem a kis közösség kegyetlen diktátora, hanem igazságos és gondoskodó apafigura. S abban is különbözik a valóban létezett freak show-k tulajdonosaitól, hogy akár ő maga is az előadás része lehetne. A világ legmagasabb embere ebben a könyvben talán önmagában nem lenne elég ehhez, de Mr. Tallnak nem ez az egyetlen figyelemre méltó tulajdonsága. Amikor a farkasember elszabadul, ő azonnal meg tudja nyugtatni azzal, hogy hátulról átkarolja, és a fülébe súg valamit; s azt is sejthetjük, hogy gondolatolvasó: Darrenékre első találkozásukkor azzal ijeszt rá, hogy olyan dolgokat tud róluk, amelyeket egy idegen, akivel soha nem találkoztak, aligha tudhatna.

Ha gender-szempontból vizsgáljuk a könyvsorozat első két részét, azt vehetjük észre, hogy az amúgy jóval kevesebb női szereplő van annyira kidolgozott, mint férfi társaik. Közülük most Truskát emelném ki. Truska, a szakállas nő, nagyon szép, kifejezetten feminin nőként van ábrázolva. Fontos részlet, hogy nem állandóan van szakálla: akkor növeszti meg, amikor akarja. A produkciójának a lényege, hogy kinöveszti a szakállát, majd bemutatja annak különleges képességét, azaz hogy bár olyan selymes, mint az emberi haj, valami oknál fogva nem lehet semmivel levágni. Truska a szám végén „visszanöveszti” a szakállát, és így az idő nagy részében nem látszik rajta semmi szokatlan (73–75. o.). Truska a cirkusz ugyanolyan megbecsült tagja, mint a többiek, és nem csak azért, mert profitot hoz. A legtöbb gyerekkönyvhöz hasonlóan itt sem jelenik meg a nők bántalmazása: ez egy ideális cirkusz.

De nem tagadja az elbeszélő a világ kegyetlenségét, és hogy vannak olyan cirkuszok, ahol akarata ellenére mutogatnak freakként embereket – számukra a Rémségek cirkusza menekülést jelent. Evra arról számol be Darrennek barátságuk kezdetén, hogy szülei rögtön születése után lemondtak róla, amikor meglátták a testét borító pikkelyeket, és árvaházba adták, ahonnan egy gonosz cirkusztulajdonos vásárolta meg négyéves korában. „– Nagyon komisz idők voltak – mondta csendesen. – Sokszor megvert, és úgy bánt velem, mintha tényleg kígyó volnék. Üvegezett ketrecben tartott, és pénzt szedett az emberektől, akik megbámultak, és nevettek rajtam.”[\[11\]](#) Mr. Tall ebből a helyzetből mentette meg és vitte magával a Rémségek cirkuszába. Evra nem ismer más helyet a cirkuszon kívül, így az, hogy önként marad a cirkuszban, vitatható. Ahogy az összes többi fellépő esetében is: ha kívülállónak születik az ember, ha a társadalom kiveti magából, nincs sok választása. Mégis: a Rémségek cirkuszában otthonra lelnek azok, akik máshol nem.

Lezáró gondolatok

A Darren Shan regényében megismert cirkusz a freak show és a klasszikus cirkusz különös egyvelege. A kiindulópont, a cél a freak show-éhoz hasonló, ahogyan az illegális működés is. A mű nem tagadja ezen intézmények kegyetlenségét, ám a Rémségek cirkusza más: a freakként bemutatott emberek önként maradnak a cirkusszal. A társadalom kitaláltjai találnak itt elismerésre és megélhetési lehetőségre. Nem büntetés, hanem menekülés számukra

ez a hely, és ahogyan *A vámpír inasából* megtudjuk, családként tekintenek közösségükre. Bár az előadás célközönsége a művekben nem a gyerekek, a Rémségek cirkuszában megtalálható a klasszikus cirkusz varázslata. Az előadás felépítése, az előadáshoz kapcsolódó ajándéktárgyak, és a fellépők csillogó öltözéke mind ezt idézik. Az egyedülálló mutatványokból felépített műsor hangulatában a valódi félelem keveredik a felszabadító borzongással – ez az, amiért a nézők jegyet vesznek rá, és aminek a könyvsorozat népes olvasótáborát köszönheti.

---

[1] Anna Kérchy – Andrea Zittlau: Introduction. In: Anna Kérchy – Andrea Zittlau (szerk.): Exploring the Cultural History of Continental European Freak Shows and ‘Enfreakment’. Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 2012, 1–19. o., itt: 1. o.

[2] Hajnal Márton: Párhuzamos narratívák a freak show-k örökségéről. In: Színház, 2017/4, 2–5. o., itt: 2. o.

[3] National Fairground and Circus Archive: History of Freak Shows. In: <https://www.sheffield.ac.uk/nfca/researchandarticles/freakshows>, utolsó letöltés dátuma 2019. január 14.

[4] Lénárt-Muszka Zsuzsanna: Sztereotípiák metszéspontjában – a fekete női test ábrázolásai a freak show-tól Beyoncé-ig. In: Szkhion, 2018/1–2, 90–99. o., itt: 93. o.

[5] Darren Shan: Rémségek cirkusza. Budapest, Móra Könyvkiadó, 2001, 65. o.; a továbbiakban a főszövegen belüli zárójeles oldalszámok erre a műre vonatkoznak.

[6] H. Orlóci Edit vendégelőadása az ELTE BTK Esztétika Tanszékén, jegyzet, 2018. december 13.

[7] H. Orlóci Edit: Epilógus: az újcirkusz. In: uő: Szabad a porond, Budapest, József Műhely Kiadó, 174–178. o., itt: 177. o.

[8] H. Orlóci Edit: Záradékul: az életforma. In: uő: Szabad a porond, 168–173. o., itt: 168. o.

[9] Darren Shan: A vámpír inasa. Budapest, Móra Könyvkiadó, 2001, 41. o. sk.

[10] Szabó Noémi: Cirkuszfilmek. Sátor-ponyva. In: Filmvilág, 2011/7, 20–24. o.

[11] Shan: A vámpír inasa, 67. o.